

Robert Bobkier

Abraham & Ben Hadar Law and Audit

 <https://orcid.org/0000-0001-8212-6309>

OD „GWAŁTOWNEGO ZAMACHU” DO „ATAKU TERRORYSTYCZNEGO”. ROZWAŻANIA NA TLE PROBLEMATYKI POJĘCIOWEJ „AKTYWNOŚCI O CHARAKTERZE TERRORYSTYCZNYM” W POLSKIM SYSTEMIE PRAWNYM W XX W.

SUMMARY

From the ‘violent attack’ to the ‘terrorist attack’. Considerations on the background of the conceptual issues of the “terrorist activity” in the Polish legal system in the 20th century

The legal system of the Second Republic of Poland did not use the concept of terrorism. However, at that time, the postulate of creating a new type of terrorist crime was already expressed in the literature. The article analyzes the legal acts implemented after the Second World War, after the communists seized power, reconstructing the chronological order of legal language, from the concept of ‘terrorist occurrence’ (1945), through the ‘terrorist act’ (1946), ‘terrorist attempt’ (1951) and “terrorist activity”, concluding that in the years 1952–1970 the term ‘terrorist attempt’ had a legal definition in Polish law. Since 1970, the definition gap has made the semantic scope of those concepts unclear, especially in the 1969 and 1997 Criminal Codes. Additional factors of complication were the concepts of ‘terrorism’, ‘crimes of terrorism’ or ‘terrorist attack’ introduced in further legal acts. At the same time, the legislator of the third Republic of Poland, after the political breakthrough of the last decade of the 20th century he returned to the use of the concept of ‘terrorist attempt’ legally defined in Stalinist times, without making any effort to explain the meaning of this concept in a democratic state of law. Despite the lack of a legal definition of a terrorist offense throughout the course of the 20th century, there was a belief in the literature that Polish legislation is sufficiently adapted to the need to combat the manifestations of terrorism.

The Republic of Poland, adapting its provisions to international law requirements and meeting the demands of doctrine, finally introduced in 2004 the legal definition of terrorist offenses into the Criminal Code.

KEYWORDS: terrorism, terrorist crime, terrorist attack, terrorist act, terrorist occurrence, criminal code, definition of terrorist crime

STRESZCZENIE

System prawny II Rzeczypospolitej Polskiej nie posługiwał się pojęciem terroryzmu. Wyrażano jednak już wtedy postulat stworzenia nowego typu przestępstwa terrorystycznego. Artykuł analizuje akty prawne wprowadzane w życie po II wojnie światowej, po przejściu władzy przez komunistów, rekonstruując chronologiczny porządek języka prawnego, od pojęcia „wystąpienia terrorystycznego” (1945), poprzez „akt terrorystyczny” (1946), „zamach terrorystyczny” (1951) i „działalność terrorystyczną” (1956), dochodząc do konkluzji, że w latach 1952–1970 pojęcie „zamachu terrorystycznego” posiadało w polskim prawie definicję legalną. Istniejąca od 1970 r. luka definicyjna sprawiła, że zakres semantyczny tych pojęć był niejasny i pozbawiony objaśnienia w kodeksach karnych z 1969 r. oraz 1997 r. Dodatkowe czynniki komplikacji stanowiły wprowadzane w dalszych aktach prawnych pojęcia „terroryzmu”, „przestępstw terroryzmu” czy „ataku terrorystycznego”. Jednocześnie ustawodawca III Rzeczypospolitej Polskiej, po przełomie ustrojowym ostatniej dekady XX w. wrócił do stosowania zdefiniowanego legalnie w czasach stalinowskich pojęcia „zamachu terrorystycznego”, nie podejmując wysiłku w zakresie objaśnienia znaczenia tego pojęcia w demokratycznym państwie prawa. Pomimo braku legalnej definicji przestępstwa o charakterze terrorystycznym przez cały bieg XX w., wyrażano w piśmiennictwie przekonanie, że polskie ustawodawstwo jest w wystarczającym stopniu dostosowane do potrzeby zwalczania przejawów terroryzmu. Rzeczpospolita Polska, dostosowując swoje przepisy do wymogów międzynarodowoprawnych i wychodząc naprzeciw postulatowi doktryny, ostatecznie wprowadziła w 2004 r. definicję legalną przestępstwa o charakterze terrorystycznym do kodeksu karnego.

SŁOWA KLUCZOWE: terroryzm, przestępstwo terrorystyczne, zdarzenie terrorystyczne, zamach terrorystyczny, akt terrorystyczny, kodeks karny, definicja przestępstwa terrorystycznego

OD uzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. aż do początków XXI w. nie powstało w wymiarze prawa karnego materialnego i procesowego oraz prawa administracyjnego *sensu largo* ustawodawstwo ukierunkowane ściśle na zwalczanie terroryzmu. Tak przeciwdziałanie, jak i zwalczanie tego zjawiska bazowało na przepisach, służących reakcji na każdy rodzaj przestępczości¹. Sytuacja uległa zmianie w związku z akcesją Polski do Unii Europejskiej (UE). Jednym z wymogów tej akcesji² było implementowanie

¹ Vide M. Gabriel-Węglowski, *Działania antyterrorystyczne. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 29.

² Vide A. Michalska-Warias, *New Terrorist Offences in Polish Criminal Law*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 2018, nr 1, s. 103.

Decyzji Ramowej Rady UE z 13 czerwca 2002 r. w sprawie zwalczania terroryzmu³. Wyrazem realizacji tego wymogu była definicja przestępstwa o charakterze terrorystycznym, wprowadzona do polskiego prawa karnego ustawą z 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁴, która weszła w życie z dniem 1 maja 2004 r.

Rajnhardt Kokot określił w związku z tym, że przestępstwo to, jako pojęcie jurydyczne, „nie legitymuje się w rodzimym systemie prawnym imponującą metryką”⁵, zarzucając polskiemu prawodawcy opieszałość i wieloletni brak normatywnej reakcji na zjawisko terroryzmu⁶. Z kolei C. Sońta wyraził przekonanie, że „pojęcia takie, jak przestępstwo o charakterze terrorystycznym, akt terroru, terror, bądź terroryzm, przed wejściem w życie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. nie posiadały w systemie prawa polskiego precyzyjnie ustalonego znaczenia”⁷.

Należy jednak wskazać, w opozycji do tych autorów, że element polskiego języka prawnego⁸, już od lat czterdziestych XX w. stanowiły pojęcia „wystąpień” i „aktów” terrorystycznych, a od lat pięćdziesiątych – pojęcie „zamachu terrorystycznego”, zaopatrzone zresztą w latach 1952–1970 w definicję legalną. Krajowe akty prawne posługiwały się w XX w. dodatkowo pojęciami „działalności terrorystycznej”, „terroryzmu”, „terroru”, „przestępstwa terroryzmu”, „aktu terroru” i „akcji terrorystycznej”.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest przedstawienie chronologii i ewolucji regulacji prawnych zdarzeń „o charakterze terrorystycznym” w przepisach prawa krajowego poprzedniego stulecia. Prezentacja ta wydaje się niezbędna dla zrozumienia pojęcia „przestępstwa o charakterze terrorystycznym”, którego definicję legalną wwiedziono do art. 115 § 20 kodeksu karnego dopiero w 2004 r.

W niniejszej pracy jako metodę badawczą zastosowano metodę opisową, dokonując analizy i krytyki aktów prawnych oraz piśmiennictwa. Jednocześnie należy

³ Decyzja Ramowa Rady z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie zwalczania terroryzmu (Dz. U. UE.L. z 2002 r. Nr 164, str. 3 z późn. zm.).

⁴ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2004 r. Nr 93, poz. 889).

⁵ R. Kokot, *Uwagi o istocie przestępstwa o charakterze terrorystycznym i jego karaniu. Część I*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2018, t. 48, s. 31.

⁶ *Ibidem*.

⁷ C. Sońta, *Przestępstwo o charakterze terrorystycznym w prawie polskim*, [w:] *Terroryzm. Materia ustawowa?*, red. K. Indecki, P. Potejko, Warszawa 2009, s. 148.

⁸ Odnosząc się „kanonicznie” już rozróżnienia B. Wróblewskiego, że język prawny to język tworzenia prawa, czyli język przepisów i norm prawnych, natomiast język prawniczy to język stosowania prawa, judykatury i doktryny prawniczej, cf. B. Wróblewski, *Język prawny i prawniczy*, Kraków 1948, rozważania odnośnie do języka prawnego – s. 51–136, prawniczego – s. 136–183; cf. A. Śliwicka, *Język prawny i język prawniczy jako przedmiot badań językoznawczych i prawoznawczych w latach 1935–1999*, „Prace Językoznawcze” 2018, nr 3, s. 151–164.

wskazać, że problem badawczy niniejszego artykułu nie był dotychczas przedmiotem pogłębionych analiz w naukowej literaturze polskiej, a okoliczność istnienia w latach 1952–1970 definicji legalnej zamachu terrorystycznego jest zupełnie pomijana.

Kodeks karny z 1932 r.

System prawny II Rzeczypospolitej Polskiej pomijał całkowicie zagadnienia terroryzmu⁹. W kodeksie karnym w 1932 r.¹⁰ stypizowano jednak szereg przestępstw, które – z perspektywy obecnej – charakter terrorystyczny miały. W szczególności do tej kategorii można zakwalifikować zbrodnie stanu z rozdziału XVII tego kodeksu, to jest usiłowanie pozbawienia państwa niepodległego bytu lub oderwanie części jego obszaru (art. 93 § 1), usiłowanie zmiany ustroju państwa przemocą (art. 93 § 2), targnięcie się na życie lub zdrowie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (art. 94 § 1), usiłowanie usunięcia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej lub zagarnięcia jego władzy albo wywarcie przemocą lub groźbą bezprawną wpływu na jego czynności (art. 94 § 2), usiłowanie usunięcia przemocą Sejmu, Senatu, Zgromadzenia Narodowego, Rządu, Ministra lub Sądów albo zagarnięcia ich władzy (art. 95), jak również karalne przygotowania do popełnienia tych przestępstw oraz wchodzenie w celu ich popełnienia w porozumieniu z innymi osobami (art. 96–97), w tym z osobą działającą w interesie obcego państwa lub organizacji międzynarodowej (art. 98)¹¹.

W 1935 r. Rafał Lemkin, „współtwórca międzynarodowego prawa karnego”¹² określił, że terroryzm „polega na zastraszeniu ludzi za pomocą czynów gwałtownych.

⁹ R. Kokot, *Uwagi...*, s. 31. Istniała wprawdzie w obrocie prawnym umowa międzynarodowa, posługująca się terminem „terror”, w innym jednak niż obecnie przyjętym znaczeniu tego pojęcia. Mianowicie umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czeskosłowacką w sprawach prawnych i finansowych, podpisana w Warszawie dnia 23 kwietnia 1925 r. (Dz. U. z 1926 r. Nr 41, poz. 256 z późn. zm.) w rozdziale II regulującym wydanie depozytów zawierała w art. 69 ust. 6, stanowiła: „podanie o zezwolenie na wywóz wartości, wymienionych w ustępie 1, o ile znajdują się one w przechowaniu osób w ustępie tym niewymienionych, będą traktowane w analogiczny sposób z tą zmianą, że nie są one ograniczone żadnym terrorem”. Rzecz jasna intencją umawiających się stron było nawiązanie do „terroru”, w jego rozumieniu jako przemocy czy sankcji państwowej.

¹⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571 z późn. zm.).

¹¹ Do tej kategorii można zaliczyć również niektóre przestępstwa przeciw interesom zewnętrznym Państwa i stosunkom międzynarodowym oraz przeciwko władzom i urzędom z rozdziałów XVIII i XXI tego kodeksu, takie jak czynna napaść na osobę naczelnika albo uwierzytelnionego przedstawiciela dyplomatycznego obcego państwa (art. 111 § 1), czynna napaść na osobę Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (art. 125 § 1), wywieranie przemocą lub groźbą karalną wpływu na czynności urzędowe Rządu, Ministra lub Sądu (art. 126).

¹² Cf. A. Redzik, *Rafał Lemkin (1900–1959) co-creator of international criminal law. Short biography*, Warszawa 2017; M. Kornat, *Barbarzyństwo – wandalizm – terroryzm – ludobójstwo. O Rafale*

Może on przybierać różne formy w zależności od przedmiotu, przeciwko któremu się zwraca i od celu, jaki przyświeca sprawcy¹³. Autor ten proponował „wprowadzenie do kodeksów karnych stanów faktycznych terroryzmu wewnętrznego i międzynarodowego (traktowanych jako przestępstwo powszechne)”¹⁴. Te postulaty R. Lemkina w zakresie zamknięcia terroryzmu w ramy normatywne nie znalazły uznania przedwojennego ustawodawcy¹⁵.

Dekrety lat czterdziestych XX w. – pojęcie „gwałtownego zamachu”

Zmiany polityczne i prawne, jakie nastąpiły na ziemiach polskich od 1944 r. nadały pojęciu zamachu terrorystycznego nowe znaczenie. Jego typizacja miała wyczuwalną etiologię ideologiczną, a jej podstawowym celem była walka z kontrrewolucją¹⁶, terminem – jak wskazuje Tomasz Kuczur – „niezwykle szeroko i dowolnie interpretowanym”¹⁷.

Zachowania o charakterze – nienazwanego jeszcze – zamachu terrorystycznego zostały w prawie karnym powszechnym¹⁸ „władzy ludowej” po raz pierwszy unormowane już w dekreście Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego¹⁹

Lemkinie i idei zdefiniowania „zbrodni w obliczu prawa narodów”, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2008, nr 3, s. 79–100.

¹³ R. Lemkin, *Terroryzm*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1935, nr 41, s. 561–564. R. Szawłowski wskazuje, że ta publikacja stanowiła streszczenie referatu pod tytułem *Terrorisme*, wygłoszonego przez R. Lemkina w 1935 r. na VI Konferencji Międzynarodowego Biura dla Unifikacji Prawa Karnego w Kopenhadze. Referat ten, wraz z własnym projektem układu międzynarodowego w sprawie terroryzmu, stanowi jedno z ważniejszych wystąpień R. Lemkina na konferencjach międzynarodowych w okresie międzywojennym, *vide* R. Szawłowski, *Rafał Lemkin (1900–1959) – polski prawnik twórcą pojęcia „ludobójstwo”*, [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 2, *Ludobójstwo*, red. R. Ignatiew, A. Kura, Warszawa 2008, s. 12.

¹⁴ R. Lemkin, *Terroryzm...*, s. 563.

¹⁵ Może to o tyle dziwić, że niewątpliwie zagrożenie o charakterze terrorystycznym, w szczególności to pochodzące ze wschodu, dostrzegano, budując cały system fizycznej ochrony członków władz, *cf.* P.K. Marszałek, *Prawne podstawy organizacji ochrony VIP-ów w II Rzeczypospolitej*, „Studia Lubuskie” 2009, nr 5, s. 13–35.

¹⁶ *Vide* R. Kokot, *Uwagi...*, s. 33–34.

¹⁷ T. Kuczur, *Uwarunkowania normatywne i systemowe przestępstwa politycznego w Polsce w latach 1944/1945–1997*, „Przegląd Sejmowy” 2022, nr 1, s. 59.

¹⁸ Chronologicznie wcześniejszą w tym zakresie regulację stanowił Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 września 1944 r. Kodeks Karny Wojska Polskiego (Dz. U. Nr 6, poz. 27 z późn. zm.), którego regulacje były, co do zasady, zbieżne z tymi, dotyczącymi zbrodni stanu z k.k. z 1932 r. A. Lityński uznał przepisy k.k.w.p. za swoistą ślepą gałąź ewolucji prawa karnego, nieprowadzącą do genezy kolejnych ustaw karnych PRL, *Vide* A. Lityński, [Recenzja]. *Karol Siemaszko, „W trudnym okresie odbudowy państwa”. Tak zwany mały kodeks karny w świetle orzecznictwa Sądu Okręgowego w Krakowie w latach 1946–1950*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2015, nr 4, s. 448.

¹⁹ Podstawą prawną wydawania przez ten organ dekretów z mocą ustawy była ustawa z dnia 15 sierpnia 1944 r. o tymczasowym trybie wydawania dekretów z mocą ustawy (Dz. U. Nr 1, poz. 3).

z 30 października 1944 r. o ochronie Państwa²⁰. Jego art. 3 penalizował karą więzienia lub karą śmierci dopuszczenie się gwałtownego zamachu na organ państwowy lub samorządowy albo na osobę, współdziałającą z takim organem, jednostkę Polskich Sił Zbrojnych lub Sprzymierzonych albo osobę, należącą do nich, zakłady, urządzenia lub komunikację powszechnego lub wojskowego użytku²¹.

Powyższa regulacja obowiązywała do 18 grudnia 1945 r. i została uchylona dekretem z 16 listopada tego roku o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa²². Art. 1 tego dekretu normował „gwałtowny zamach” w szerszym zakresie, przewidując w ust. 1 i 2 karę więzienia za dopuszczenie się gwałtownego zamachu na jednostkę sił zbrojnych polskich lub sprzymierzonych albo na osobę do nich należącą (ust. 1), na posła do Krajowej Rady Narodowej lub członka innej rady narodowej, urzędnika państwowego lub samorządowego albo przedstawiciela związku zawodowego lub organizacji politycznej albo społecznej o znaczeniu ogólnopaństwowym – podczas lub z powodu pełnienia obowiązków (ust. 2). Ustęp 3 tego artykułu normował kwalifikowaną formę przestępstwa, polegającą na działaniu przy użyciu broni albo w innych okolicznościach szczególnie obciążających, zagrożoną karą więzienia na czas nie krótszy od lat 3 lub dożywotnio albo karą śmierci.

Te z kolei unormowania obowiązywały do dnia 12 lipca 1946 r. i zostały zastąpione przepisami tzw. małego kodeksu karnego (m.k.k.) – dekretu z 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa²³. Normy m.k.k. w sposób typowy dla okresu stalinowskiego podwyższyły sankcje karne²⁴, przewidując w art. 1 § 1 i 2 karę więzienia na czas nie krótszy od lat 5 lub więzienia dożywotniego za dopuszczenie się gwałtownego zamachu na jednostkę sił zbrojnych polskich lub sprzymierzonych (§ 1) oraz na posła do Krajowej Rady Narodowej, członka innej rady narodowej, urzędnika państwowego lub samorządowego, osobę należącą do sił zbrojnych polskich lub sprzymierzonych, albo członka związku zawodowego, organizacji politycznej albo organizacji

²⁰ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 30 października 1944 r. o ochronie Państwa (Dz. U. Nr 10, poz. 50).

²¹ W tym rozumieniu wadliwie określa C. Sońta „mały kodeks karny” z 1946 r. jako początek regulacji „gwałtownych zamachów”, cf. C. Sońta, *Przestępstwo...*, s. 147–148. Prawdopodobnie na dekret PKWN z 1944 r. jako pierwsze w tym zakresie unormowanie wskazuje R. Kokot, *Uwagi...*, s. 34.

²² Dekret z dnia 16 listopada 1945 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa (Dz. U. Nr 53, poz. 300).

²³ Dekret z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa (Dz. U. Nr 30, poz. 192 z późn. zm.).

²⁴ Vide A. Machnikowska, *Wymiar sprawiedliwości w Polsce w latach 1944–1950*, Gdańsk 2008, s. 238; D. Maksimiuk, *Krótką historią długo obowiązującego dekretu, czyli o tzw. małym kodeksie karnym*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2010, nr 1, s. 89–90.

społecznej o znaczeniu ogólnopaństwowym podczas lub z powodu pełnienia przez nich obowiązków albo z powodu ich stanowiska lub przynależności do organizacji lub sił zbrojnych (§ 2)²⁵. Znamiona stypizowanej w § 3 formy kwalifikowanej, zagrożonej karą więzienia na czas nie krótszy od lat 10 lub dożywotnio albo karze śmierci, obejmowały wynikające z popełnienia czynów z art. 1 i 2 śmierć lub ciężkie uszkodzenie ciała albo dopuszczenie się gwałtownego zamachu przy użyciu broni lub w innych okolicznościach szczególnie niebezpiecznych.

Ustawa o amnestii z 1952 r. – definicja pojęcia „zamachu terrorystycznego”

Mimo tak szerokiej regulacji, żaden z dekretów nie posługiwał się jednak jeszcze pojęciem „aktu” czy „zamachu” terrorystycznego. Może być to o tyle dziwne, że – pozbawionymi objaśnienia – pojęciami „wystąpień” czy „aktów” terrorystycznych wręcz szafowały, już od 1945 r., przepisy o zaopatrzeniu społecznym²⁶, wydawane przez komunistyczne władze.

²⁵ Po części wbrew opiniom autorów zacytowanych w przypisie poprzedzającym odnośnie do szczególnej surowości przepisów m.k.k., wydaje się on być względniejszy, względem dekretu z 1945 r., w zakresie opisu znamienia zamachu na osobę należąca do sił zbrojnych polskich lub sprzymierzonych. Mianowicie bowiem normą sankcjonowaną art. 1 ust. 1 dekretu z 1945 r. objęty był każdy gwałtowny zamach na taką osobę, niezależnie od jego okoliczności. Tymczasem przepis art. 1 § 2 m.k.k. wymagał ustalenia w każdym konkretnym wypadku, czy zamach nastąpił „podczas albo z powodu” pełnienia przez zaatakowanego jego obowiązków albo z „powodu jego stanowiska lub przynależności do sił zbrojnych”. Tym samym z zakresu penalizacji usunięto inne niż „służbowe” okoliczności zamachu, określone przez SN w wyroku z 1958 r. przykładowo jako prywatna zwada czy chęć rabunku (wyrok SN z dnia 16 stycznia 1958 r., III KRn 116/57, LEX nr 178594).

²⁶ Dekret z dnia 13 listopada 1945 r. o zaopatrzeniu ofiar wrogów demokratycznego ustroju Polski (Dz. U. Nr 51, poz. 294) w art. 1 przyznawał prawo do zasiłków i pomocy wdowom i sierotom pozostałym po osobach, które poniosły śmierć z rąk wrogów demokratycznego ustroju Państwa Polskiego w związku z ich wystąpieniami terrorystycznymi. Pozostałe akty prawne cechowały się już jednolitością, przyznając świadczenia socjalne ofiarom i rodzinom ofiar „aktów terrorystycznych wrogów ustroju demokratycznego Państwa Polskiego”, jak w: § 24 ust. 6 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 25 lipca 1946 r. o zaopatrzeniu emerytalnym i odszkodowaniu za nieszczęśliwe wypadki pracowników przedsiębiorstwa Polskie Koleje Państwowe (Dz. U. Nr 38, poz. 231 z późn. zm.); art. 1 ust. 2 dekretu z dnia 3 stycznia 1947 r. o zmianie dekretu o zasiłkach i pomocy dla wdów i sierot po ofiarach wrogów demokratycznego ustroju Polski (Dz. U. Nr 5, poz. 22); art. 5 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 1 lipca 1949 r. o zmianie niektórych przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszów państwowych i zawodowych wojskowych (Dz. U. Nr 42, poz. 304 z późn. zm.); § 1 ust. 6 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 listopada 1949 r. zmieniającego rozporządzenie o zaopatrzeniu emerytalnym i odszkodowaniu za nieszczęśliwe wypadki pracowników przedsiębiorstwa Polskie Koleje Państwowe (Dz. U. Nr 61, poz. 477). Taką samą formułą posługiwały się również przepisy, regulujące zwolnienia od pewnych kategorii obciążeń publicznoprawnych – § 4 zd. 1 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 15 listopada 1949 r. w sprawie opłat za zezwolenia na przewóz i ekshumację zwłok (Dz. U. Nr 60, poz. 465); pkt 12 załącznika do dekretu z dnia 3 lutego 1947 r. o opłacie skarbowej (t.j. Dz. U. z 1951 r. Nr 9, poz. 73).

Pierwszym aktem prawnym, który wprowadził w dniu 13 listopada 1951 r. do polskiego języka prawnego normatywne pojęcie zamachu terrorystycznego była ustawa o warunkowym przedterminowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności²⁷, której art. 5 wyłączał spod jej zastosowania skazanych m.in. za zamachy terrorystyczne, nadal nie opatrzone wyjaśnieniem ustawodawcy.

Za przełom w tym zakresie uznać można ustawę z 22 listopada 1952 r. o amnestii²⁸. Ustawa ta łądziła w art. 11 ust. 1 wyłączenia i ograniczenia amnestii wobec osób, które w chwili popełnienia przestępstwa nie miały ukończonych 18 lat życia. Jednakże ust. 2 tego artykułu przewidywał, że przepisu ust. 1 nie stosuje się do osób, które dopuścili się w szczególności „zamachu terrorystycznego, określonego w art. 1 § 3 m.k.k. z 1946 r.”

Tym samym po raz pierwszy pojęcie zamachu terrorystycznego zyskało w polskim prawie definicję odsyłającą wewnątrzsystemowo²⁹, to jest do innego przepisu prawa karnego. Definicje takie stosuje się w akcie normatywnym, jeżeli zachodzi potrzeba osiągnięcia skrótowości tekstu lub zapewnienia spójności regulowanych instytucji prawnych³⁰. Przywołując wywody Artura Halasza, jakkolwiek poczynione na gruncie innej gałęzi prawa, wskazać w ślad za nim trzeba, że zastosowanie definicji odsyłającej oznacza, że ustawodawca nie chce, aby dane pojęcie było rozumiane potocznie (aby znaczenie danego zwrotu oparto na języku potocznym)³¹.

Zastosowane przez komunistycznego prawodawcę w 1952 r. rozwiązanie powiązywało wprawdzie pojęcie zamachu terrorystycznego z regulacją normatywną wyłącznie kwalifikowanej postaci „gwałtownego zamachu” z art. 1 § 3 m.k.k. W piśmiennictwie podkreśla się zresztą „powojenny chaos w zakresie legislacyjnym”³² oraz niską jakość systemu prawnego okresu stalinowskiego, wynikającą

²⁷ Ustawa z dnia 31 października 1951 r. o warunkowym przedterminowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz. U. Nr 58, poz. 399).

²⁸ Ustawa z dnia 22 listopada 1952 r. o amnestii (Dz. U. Nr 46, poz. 309). Zgodnie z jej art. 22, ustawa ta weszła w życie z dniem jej ogłoszenia, czyli dopiero w dniu 1 grudnia 1952 r.

²⁹ Przepis odsyłający wewnątrzsystemowo nie wskazuje bezpośrednio wzoru zachowania, lecz odsyła do innych przepisów, gdzie taki wzór zachowania można odnaleźć, *vide* T. Chauvin, *Wstęp do prawoznawstwa*, „Edukacja Prawnicza” 2007, nr 10, s. VIII. Interesujące rozważania dotycząca problemów, jakie stwarzać może stosowanie przez ustawodawcę techniki definicji odsyłającej, *cf.* A. Błachnio, *Dokumentacja medyczna w postępowaniu karnym*, „Zeszyty Prawnicze” 2016, nr 2, s. 124–126.

³⁰ *Vide* J. Oniszczuk, *Tworzenie aktów normatywnych jako instrument polityki publicznej. Technika budowy tekstu*, „Studia z Polityki Publicznej” 2014, nr 3, s. 34.

³¹ *Vide* A. Halasz, *Definicje pojęć prawnych w ustawodawstwie dotyczącym podatków obrotowych*, E-Monografie nr 150, Wrocław 2019, s. 177, 267. Autor ten dalej wywodzi, że jeżeli ustawodawca nie skonstruował odesłania do innego aktu normatywnego, w którym znajduje się odpowiednia definicja, to podmioty stosujące prawo mogą mieć wątpliwości interpretacyjne – czy zamiarem ustawodawcy było, aby niezdefiniowane w danej ustawie pojęcia rozumieć zgodnie z językiem potocznym, czy też wolą ustawodawcy było zachowanie zupełności systemu, *ibidem*, s. 282.

³² T. Mielcarek, *Ocena sprawności polskiego powojennego wymiaru sprawiedliwości w osądzaniu zbrodni prawa międzynarodowego na przykładzie prac wykonanych przez Główną Komisję Badania*

z „braku odpowiedniej metodologii legislacyjnej i kodyfikacyjnej”³³. Można pokusić się o stwierdzenie, że te negatywne oceny były w omawianym zakresie nieuzasadnione, ponieważ kolejny wysiłek ustawodawcy odnośnie do zdefiniowania przestępstwa o charakterze terrorystycznym miał przecież miejsce dopiero po upływie ponad półwiecza, w 2004 r., dodatkowo był wynikiem swoistej egzogennej presji legislacyjnej, związanej z przystąpieniem Polski do struktur UE.

W tym rozumieniu, zakładając niekonsekwencję powojennego legislatora, ustawowa definicja brzmiałaby następująco: zamachem terrorystycznym jest taki tylko gwałtowny zamach na podmioty z kręgu wskazanego w art. 1 § 1 i 2 m.k.k., którego następstwem była śmierć lub ciężkie uszkodzenie ciała albo jeżeli sprawca dopuścił się gwałtownego zamachu przy użyciu broni lub w innych okolicznościach szczególnie niebezpiecznych.

Gdyby jednak przyjąć za punkt wyjścia założenie racjonalności ustawodawcy wczesnych lat pięćdziesiątych XX w., wówczas należy przyjąć, że uznał on za zamachy terrorystyczne wszystkie czyny, stypizowane w art. 1 m.k.k., a jedynie dokonał wyłączenia spod dobrodziejstwa amnestii roku 1952 całość, nawet niepełnoletnich, sprawców przestępstwa „gwałtownego zamachu” w jego postaci kwalifikowanej. Tym samym definicja pojęcia zamachu terrorystycznego jest szersza, obejmując również i te czyny, w których nie zrealizowano znamion objętych przepisem § 3 art. 1 m.k.k., chociażby te, w wyniku których nie wystąpił skutek w postaci śmierci lub ciężkiego uszkodzenia ciała. Zwrócić trzeba jednak w tym miejscu również uwagę na zawarte w § 3 *in fine* ocenne znamię „innych okoliczności szczególnie niebezpiecznych”³⁴. Biorąc pod uwagę charakterystyczne w „okresie powojennym naruszenia praw człowieka”³⁵ i represyjność sądów okresu stalinowskiego³⁶, potencjalna dowolność oceny tak skonstruowanego znamienia umożliwia faktyczne kwalifikowanie okoliczności każdego „gwałtownego zamachu” jako niebezpiecznych w stopniu szczególnym.

Zbrodni Niemieckich w Polsce na terenie obozu karno-sledczego w Żabikowie i wykorzystania ich w procesie Arthura Greisera, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2019, nr 1, s. 262.

³³ A. Podgórecki, *Założenia polityki prawa. Metodologia pracy legislacyjnej i kodyfikacyjnej*, Warszawa 1957, s. 8.

³⁴ Znamię „szczególności” określił T. Gizbert-Studnicki w 1981 r. jako posiadające zarazem ocenny i porównawczy charakter. W takim rozumieniu „szczególność” pełniła w przepisie art. 1 § 3 m.k.k. dwie funkcje: wykładnika komparatywu, wyższego stopnia przymiotnika „niebezpieczny”, a po drugie przesądzała, że za typ kwalifikowany odpowiadał sprawca wtedy, gdy w okolicznościach jego „gwałtownego zamachu” zachodziło szczególne nasilenie tego niebezpieczeństwa, cf. T. Gizbert-Studnicki, *Znamiona porównawcze w kodeksie karnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1981, nr 1, s. 165.

³⁵ M.M. Bieczyński, *Koncepcja sprawiedliwości Gustava Radbrucha*, „Civitas. Studia z filozofii polityki” 2011, nr 13, s. 154.

³⁶ Cf. M. Budniak, *Stalinowskie represje wobec Edwarda Kuli, nauczyciela historii, w świetle dokumentów Wojskowego Sądu Rejonowego w Zielonej Górze*, „In Gremium. Studia nad Historią, Kulturą i Polityką” 2018, nr 12, s. 197–217.

Kodeks karny z 1969 r.

Z kolei kodeks karny z 1969 r. typizował w szczególności w art. 126 § 1 oraz 127 dwa przestępstwa o podłożu terrorystycznym³⁷. Pierwszy z przepisów penalizował karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 10 albo karze śmierci dopuszczenie się w celu wrogim Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL) gwałtownego zamachu na życie funkcjonariusza publicznego lub działacza politycznego. Przepis ten recypował zasadnicze założenia konstrukcji zbrodni zamachu terrorystycznego z art. 1 m.k.k., określając ten zamach w analogicznie politycznym wymiarze³⁸. Ustawodawca zrezygnował jednak z przyjętego w m.k.k. kazuistycznego określenia zakresu podmiotów, których dobra osobiste były obocznie chronione, na rzecz bardziej syntetycznego, a zarazem bardziej ogólnego określenia ich kręgu (funkcjonariusz publiczny lub działacz polityczny)³⁹.

Ten zabieg legislacyjny był następstwem wprowadzenia w art. 120 § 11 k.k. z 1969 r. definicji pojęcia funkcjonariusza publicznego⁴⁰. Stanowił jednak wyraz powrotu do restryktywnej konstrukcji przepisu art. 1 dekretu z 16 listopada 1945 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa, a zarazem odejścia od przyjętego w analogicznym przepisie m.k.k. wymogu, aby zamach nastąpił wyłącznie „podczas albo z powodu” pełnienia przez zaatakowanego jego obowiązków⁴¹.

³⁷ Jako „terrorystyczne” wskazuje C. Sońta tylko te dwa przestępstwa z k.k. z 1969 r. cf. C. Sońta, *Przestępstwo...*, s. 148. Natomiast R. Kokot określa, że „taki charakter, zważywszy na ustawowe znamiona, w tym zwłaszcza przedmiot ochrony czy *modus operandi*, mogły też mieć przestępstwa określone w art. 136–137, 142, a także przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (art. 148, 156–157) oraz niektóre przestępstwa przeciwko wolności (art. 165–167) określone w tym kodeksie”, R. Kokot, *Uwagi...*, s. 34–35.

³⁸ R. Kokot, *Uwagi...*, s. 34.

³⁹ Judykatura lat 70. i 80. XX w. przyjmowała bardzo szeroki zakres pojęcia funkcjonariusza publicznego, przydając ten status np. konduktorom PKS (uchwała SN z 28.09.1972 r., VI KZP 12/72, OSNKW 1972, nr 12, poz. 182), kierownikom sklepów (uchwała SN z 12.06.1975 r., VI KZP 4/75, OSNPG 1975, nr 9, poz. 80), a nawet motorniczym tramwajów (wyrok SN z 30.12.1982 r., III KR 179/82, OSNPG 1983, nr 10, poz. 101). Dopiero zmiany ustrojowe i ekonomiczne przełomu lat 80. i 90. poprzedniego stulecia, w wyniku których przeobrażeniom uległy funkcje państwa w zakresie sprawowania władzy spowodowały odejście od zbyt szerokiej wykładni pojęcia funkcjonariusza publicznego (uchwała SN z 17.04.1997 r., I KZP 43/96, OSNKW 1997, nr 5–6, poz. 40).

⁴⁰ Art. 120 § 11 k.k. z 1969 r. stanowił że funkcjonariusz publiczny jest to: osoba będąca pracownikiem administracji państwowej, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe; sędzia, ławnik ludowy, prokurator; osoba zajmująca kierownicze stanowisko lub pełniąca funkcje związane ze szczególną odpowiedzialnością w innej państwowej jednostce organizacyjnej, organizacji spółdzielczej lub innej organizacji społecznej ludu pracującego; osoba szczególnie odpowiedzialna za ochronę porządku lub bezpieczeństwa publicznego lub też za ochronę mienia społecznego; osoba pełniąca czynną służbę wojskową; inna osoba korzystająca z mocy przepisu szczególnego z ochrony prawnej, przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych.

⁴¹ Na gruncie ogólnych rozważań nad kodyfikacjami prawa karnego A. Marek poczynił w 2001 r. ogólne spostrzeżenie, nie odnoszone wprost do zagadnienia „gwałtownego zamachu”, że wyznacz-

Natomiast przepis art. 127 k.k. z 1969 r., typizujący przestępstwo sabotażu przewidywał zagrożenia karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karą śmierci niszczenie, uszkodzanie lub czynienie niezdatnymi do użytku zakładów lub urządzeń, albo innego mienia o poważnym znaczeniu dla PRL; uniemożliwianie lub utrudnianie prawidłowego funkcjonowania zakładów, urządzeń albo instytucji o poważnym znaczeniu dla PRL – w celu osłabienia władzy ludowej, wywołania zaburzeń lub nastrojów powszechnego niezadowolenia albo poważnych zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki narodowej:

Oba czyny (z art. 126 i 127 k.k. z 1969 r.) uznawano za zbrodnie godzące w wewnętrzne bezpieczeństwo Państwa⁴², stanowiące przestępstwa kierunkowe. Te zaś, poza umyślnością, wymagają dodatkowego elementu, wskazującego na wyznaczony przez sprawcę cel działania, objęty zamiarem o szczególnym zabarwieniu motywacyjnym (*dolus directus coloratus*)⁴³.

Przepisy o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych z 1983 r. – dekodowanie „wyobrażenia” socjalistycznego prawodawcy o przestępstwie terrorystycznym

Sam termin „terroryzm”, pozbawiony cały czas objaśnienia tego pojęcia, znalazł po raz pierwszy miejsce w polskiej regulacji rangi ustawowej w 1983 r. w ustawie ustrojowej, normującej urząd Ministra Spraw Wewnętrznych⁴⁴. Art. 2 ust. 1 pkt 1 tego aktu prawnego do zakresu zadań tego ministra zaliczał sprawy ochrony bezpieczeństwa państwa, w tym zwalczanie szpiegostwa, terroryzmu, dywersji i sabotażu. Rozwinięcie tych obowiązków w dziedzinie bezpieczeństwa państwa zawarte było w akcie wykonawczym do tej ustawy ustrojowej⁴⁵, w którego § 1 ust. 1 lit. b) zaliczono do zakresu działań Ministra Spraw Wewnętrznych w dziedzinie bezpieczeństwa państwa ochronę organów i instytucji państwowych, instytucji naukowo-badawczych, oświatowych, wychowawczych i kulturalnych, obiektów gospodarki społecznej i użyteczności publicznej, organizacji, środowisk społecznych i grup zawodowych oraz obywateli przed działalnością terrorystyczną⁴⁶,

nikiem rażącego odbiegania prawa karnego PRL od założeń demokratycznych była właśnie nierówność w ochronie dóbr osobistych funkcjonariuszy publicznych w porównaniu z ochroną analogicznych dóbr obywateli, *vide* A. Marek, *Kodyfikacja prawa karnego w Polsce na tle przemian społeczno-ustrojowych*, [w:] *Przemiany polskiego prawa*, red. E. Kustra, Toruń 2001, s. 192.

⁴² *Vide* J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, t. 2, Warszawa 1987, s. 15.

⁴³ *Vide* M. Nawrocki, *Ustalenie zamiaru popełnienia przestępstw umyślnych*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Karne” 2020, nr 43, s. 57.

⁴⁴ Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów (Dz. U. Nr 38, poz. 172).

⁴⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 sierpnia 1983 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych (Dz. U. Nr 48, poz. 216).

⁴⁶ Normatywne pojęcie „działalności terrorystycznej” zaistniało po raz pierwszy w przepisie art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelných organów administracji

sabotażową i dywersyjną oraz innymi przestępstwami i szkodliwymi działaniami godzącymi w konstytucyjne zasady ustrojowe oraz w podstawowe interesy polityczne i gospodarcze PRL.

W tym miejscu wyrazić można przeświadczenie, że na gruncie regulacji, zawartej w przytoczonym przepisie rozporządzenia z 18 sierpnia 1983 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych – możliwe jest swego rodzaju dekodowanie przynajmniej „wyobrażenia” socjalistycznego prawodawcy odnośnie do przestępstwa terrorystycznego. „Wyobrażenie” to obejmowało zarówno „spodziewane”, wymienione cele potencjalnych ataków (w szczególności organy i instytucje publiczne oraz obiekty istotne dla gospodarki narodowej) oraz formy działań godzących w bezpieczeństwo państwa – terroryzm, sabotaż i dywersję⁴⁷. Jednocześnie te trzy formy aktywności wymieniał prawodawca *in concreto*, obok „innych przestępstw i szkodliwych działań, godzących w konstytucyjne zasady ustrojowe oraz w podstawowe interesy polityczne i gospodarcze” PRL. Biorąc pod uwagę zasadę prymatu wykładni językowej⁴⁸, uwzględnić należy, że rozdział XIX kodeksu karnego z 1969 r.⁴⁹, pierwszy w części szczególnej, nosił tytuł „Przestępstwa przeciwko podstawowym interesom politycznym i gospodarczym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”. Typizował on w art. 122–135 najpoważniejsze, co wynika chociażby z systematyki tego kodeksu, czyny zabronione, zagrożone w sześciu przypadkach karą śmierci. Zważywszy na brzmienie przepisu § 1 ust. 1 lit. b) rozporządzenia z 1983 r., omawiane „wyobrażenie” prawodawcy lat osiemdziesiątych XX w. co do zjawiska terroryzmu wychodzić musiało ponad samą regulację ustawy karnej, albowiem obejmowało ono, obok przestępstw, również i niesprecyzowane – cytując *verba legis* – „inne szkodliwe działania”.

Ustawa o UOP z 1990 r. – pojęcie „przestępstwa terrorystycznego”

W schyłkowych latach istnienia PRL zagadnienie przestępczości terrorystycznej nie stanowiło już, po 1983 r., przedmiotu kolejnych regulacji prawnych w aktach

publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego (Dz. U. Nr 54, poz. 241), która znosząc Komitet do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego powierzyła Ministrowi Spraw Wewnętrznych „sprawy ochrony ustroju ludowo-demokratycznego ustalonego w Konstytucji PRL i interesów Państwa przed wrogą działalnością szpiegowską i terrorystyczną”.

⁴⁷ Zagrożeniom płynącym z „sabotażu i dywersji” przydawano na tyle duże znaczenie w systemie prawnym komunistycznej Polski, że objęto je regulacją art. 77 ust. 2 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 (Dz. U. Nr 33, poz. 232 z późn. zm.), który stanowił, że „osoby, które dopuszczają się sabotażu, dywersji, szkodnictwa lub innych zamachów na własność społeczną, karane są z całą surowością prawa”.

⁴⁸ *Vide* P. Wiatrowski, *Dyrektywy interpretacyjne systemowej wykładni przepisów prawa karnego materialnego w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, nr 2, s. 168.

⁴⁹ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.).

prawa krajowego. Zmiana nastąpiła już wskutek przemian politycznych początku kolejnej dekady. Ustawa ustrojowa z 6 kwietnia 1990 r. nowej służby specjalnej – Urzędu Ochrony Państwa (UOP)⁵⁰ określała w art. 1 ust. 2 pkt 2, że do zadań tego Urzędu należy zapobieganie i wykrywanie przestępstw terroryzmu⁵¹ oraz ściganie ich sprawców⁵². Z kolei rozporządzenie z 16 lipca 1990 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych⁵³ wskazywało w § 1 ust. 1 b) jako jedno z zadań tego ministra stwarzanie warunków sprzyjających zapobieganiu i wykrywaniu przestępstw terroryzmu a także ściganiu ich sprawców.

Lata dziewięćdziesiąte XX w. – powrót do pojęcia „zamachu terrorystycznego”

Stanu nieuporządkowania terminologicznego nie ułatwiał fakt, że począwszy od 1995 r. do stosowania pojęcia „zamachu terrorystycznego”, zdefiniowanego – jak wyżej wywiedziono – w języku prawnym PRL od 1951 do 1970 r., wielokrotnie powracano, już w nowej rzeczywistości politycznej. Pierwszy przejaw tego powrotu nastąpił analogicznie, jak w już opisanych unormowaniach, wdrażanych przez władze komunistyczne od 1945 r., to jest w przepisach o zaopatrzeniu społecznym. Mianowicie rozporządzenie z 28 lutego 1995 r. w sprawie szczegółowych warunków podwyższania emerytur funkcjonariuszy Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej⁵⁴ w § 2 pkt 2 przewidywało modyfikację wymiaru świadczeń emerytalnych z tytułu służby polegającej na „rozpoznawaniu i likwidowaniu zamachów terrorystycznych”⁵⁵. Kolejno, w ustawie z 21 lipca 1995 r. o zmianie ustaw: o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych, o Policji, o Urzędzie Ochrony Państwa, o Straży Granicznej oraz

⁵⁰ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz. U. Nr 30, poz. 180).

⁵¹ W tym zakresie nie sposób zgodzić się ze stwierdzeniem A. Pietrkiewicza, który odnośnie do kompetencji UOP wypowiedział się: „ustawodawca podkreślił, że zadaniem pracowników tej instytucji jest zwalczanie (...) terroryzmu międzynarodowego”, A. Pietrkiewicz, *Ustrojowe reformy organów służb specjalnych w III RP*, „Homo Politicus” 2016, t. 1, s. 31. Z normy art. 1 ust. 2 pkt 2 ustawy o UOP nie wynikało w ogóle, aby ustawodawca akcentował, jaki typ terroryzmu miał ten Urząd zwalczać.

⁵² Zgodnie z art. 2 ust. 1 tej ustawy, to – i inne zadania przewidziane dla UOP – wykonywały także służby wywiadu i kontrwywiadu podległe Ministrowi Obrony Narodowej na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach.

⁵³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1990 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych (Dz. U. Nr 49, poz. 287).

⁵⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 lutego 1995 r. w sprawie szczegółowych warunków podwyższania emerytur funkcjonariuszy Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej (Dz. U. Nr 21, poz. 114 z późn. zm.).

⁵⁵ Odnośnie do problemów związanych z interpretacją tak skonstruowanej normy prawnej, cf. wyrok WSA w Warszawie z 29.11.2012 r., II SA/Wa 994/12, LEX nr 1249170; wyrok WSA w Warszawie z 12.07.2012 r., II SA/Wa 864/12, LEX nr 1260590.

niektórych innych ustaw⁵⁶, wprowadzono w przepisach art. 17 ust. 1 pkt 6 ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji⁵⁷ oraz art. 9 ust. 1 pkt 6 ust. o UOP prawo użycia przez funkcjonariuszy tych służb broni palnej w bezpośrednim pościgu za osobą, wobec której istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia zamachu terrorystycznego. Od 1996 r. zamach terrorystyczny stanowił podstawę wezwania pomocy Policji do zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich⁵⁸.

Jeszcze pod rządami kodeksu karnego z 1969 r. weszła w życie ustawa z 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach⁵⁹. Jej art. 13 ust. 1 pkt 4 przewidywał odmówienie wydania wizy, unieważnienie wydanej wizy lub odmowę wjazdu na terytorium RP, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie, że cudzoziemiec prowadzi działalność terrorystyczną, w działalności takiej uczestniczy, organizuje ją bądź jest członkiem organizacji prowadzącej taką działalność. Ten akt prawny nie zawierał objaśnienia istoty „działalności terrorystycznej”, niemniej w judykaturze podkreślano ocenny charakter przesłanki z wyżej powołanego przepisu⁶⁰.

W ramach żadnego z czynionych po przełomie ustrojowym zabiegów legislacyjnych nie podjęto jednak jakichkolwiek wysiłków definicyjnych. Stanu tego nie zmieniło również wprowadzenie w 1997 r. nowego kodeksu karnego.

Kodeks karny z 1997 r.

Kolejny kodeks karny z 1997 r.⁶¹, wchodząc w życie w dniu 1 września 1998 r.⁶², również nie regulował początkowo zagadnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Zachowania motywowane celami typowymi działaniami o charakterze terrorystycznym nie pozostawały jednak na gruncie tego kodeksu bez możliwości adekwatnej prawnokarnej reakcji, zwłaszcza że zawierał on nowe, dotychczas nieskodyfikowane typy czynów zabronionych (przestępstwa: przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu, art. 166 k.k. i 167 k.k., wzięcia zakładnika, art. 252 k.k., zabójstwa popełnionego przy użyciu broni palnej lub materiałów wybuchowych,

⁵⁶ Ustawa z dnia 21 lipca 1995 r. o zmianie ustaw: o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych, o Policji, o Urzędzie Ochrony Państwa, o Straży Granicznej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 104, poz. 515 z późn. zm.)

⁵⁷ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. Nr 30, poz. 179 z późn. zm.).

⁵⁸ Zgodnie z § 7 ust. 1 pkt 4 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 grudnia 1996 r. w sprawie zakresu i trybu współdziałania zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich z Policją w wypadku zagrożenia bezpieczeństwa tych placówek (Dz. Urz. MS z 1996 r. Nr 6, poz. 46).

⁵⁹ Ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach (Dz. U. Nr 114, poz. 739).

⁶⁰ Interesujące rozważania w przedmiocie relacji przesłanek „działalności terrorystycznej” z art. 13 ust. 1 pkt 4 a „innych zagrożeń dla bezpieczeństwa i obronności państwa” zawarte są w uzasadnieniu wyroku NSA w Warszawie z 26.02.2001 r., V SA 2482/00, LEX nr 77608.

⁶¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 z późn. zm.).

⁶² Art. 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 554 z późn. zm.).

art. 148 § 2 pkt 4 k.k., oraz w związku z wzięciem zakładnika, art. 148 § 2 pkt 2 k.k. i jednoczynowego zabójstwa więcej niż jednej osoby, art. 148 § 3 k.k.)⁶³. Kodeks karny z 1997 r. przewidywał sankcje karne za szereg przestępstw umyślnych, które mogą być następstwem lub stanowić same w sobie naruszenie prawa w wyniku działań „typowo terrorystycznych”⁶⁴.

Wśród tych przestępstw C. Sońta wyróżnia te, które najbardziej odpowiadają powszechnie stosowanemu przez terrorystów *modus operandi*, wskazując czyny określone w przepisach artykułów: 134, 136, 140, 163 § 1, 3, 166, 167, 173 § 1, 3, 181 § 1–3, 182 § 1, 191 § 1, 224, 252, 269 k.k.⁶⁵. Kuba Jałoszyński natomiast skupia się w swoim taksatywnym wyliczeniu „najbardziej typowych” zachowań terrorystycznych na przestępstwach przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu z rozdziału XX k.k., akcentując przepisy art. 165 § 1, 166 § 1, 167 § 1, 168 k.k.⁶⁶. Stanisław Pikulski określa przestępstwa nadające się do realizacji „celów terrorystycznych” rodzajowo, jako te przeciwko: pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne (rozdział XVI k.k.), Rzeczypospolitej Polskiej (rozdział XVII k.k.), obronności (rozdział XVIII k.k.), życiu i zdrowiu (rozdział XIX k.k.), bezpieczeństwu powszechnemu (rozdział XX k.k.), bezpieczeństwu w komunikacji (rozdział XXI k.k.), wolności (rozdział XXIII k.k.), działalności instytucji państwowych oraz samorządowych (rozdział XXIX k.k.), wymiarowi sprawiedliwości (rozdział XXX k.k.), porządkowi publicznemu (rozdział XXXII k.k.), ochronie informacji (rozdział XXXIII k.k.) oraz mieniu (rozdział XXXV k.k.)⁶⁷. C. Sońta uzupełnia ten katalog rodzajowy o przestępstwa przeciwko mieniu wojskowemu (rozdział XLIV k.k.)⁶⁸.

„Akty terroru” i „akcje terrorystyczne” – 1999 r.

Już rok po wejściu w życie k.k. z 1997 r. w akcie prawnym rangi podustawowej pojawiły się dwa kolejne pojęcia – „aktów terroru” i „akcji terrorystycznych”⁶⁹. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 29 grud-

⁶³ Vide R. Kokot, *Uwagi...*, s. 35–36.

⁶⁴ Vide K. Jałoszyński, *Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Policja w walce i przeciwdziałaniu terroryzmowi*, Bielsko-Biała 2009, s. 35.

⁶⁵ Vide C. Sońta, *Przestępstwo...*, s. 152.

⁶⁶ Vide K. Jałoszyński, *Organy...*, s. 36.

⁶⁷ Vide S. Pikulski, *Prawne środki zwalczania terroryzmu*, Olsztyn 2000, s. 110–111.

⁶⁸ Vide C. Sońta, *Przestępstwo...*, s. 152.

⁶⁹ Należy nadmienić, że pojęcie samego, ujętego w ramy normatywne „terroru”, było konsekwentnie „zarezerwowane” w ustawodawstwie PRL do użycia w przepisach odnoszących się do ofiar reżimu hitlerowskiego. Pojęciem tym posłużono się pierwotnie w umowach międzynarodowych, dotyczących polityki społecznej – umowa o ubezpieczeniu społecznym między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Federacyjnej Ludowej Republiki Jugosławii, podpisana w Warszawie z dnia 16 stycznia 1958 r. (Dz. U. z 1959 r. Nr 19, poz. 114 z późn. zm.) w art. 21 zd. 1 wyłączała

nia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego⁷⁰ określało w załączniku nr 3, zawierającym instrukcję wypełniania tzw. „karty zdarzenia” – „akty terroru” jako jedną z przyczyn powstania pożaru, natomiast „akcje terrorystyczne” – jako jedną z przyczyn powstania miejscowych zagrożeń. Wydaje się, że użycie, w odniesieniu do przestępczości o charakterze terrorystycznym, pojęcia „aktów terroru” budzi najwięcej chyba zastrzeżeń. Nasuwają się one z perspektywy doktrynalnych rozróżnień, w ramach których terror będzie instrumentem działania organów państwa wobec obywateli, realizowanym w celu utrzymania się przy władzy, gwałtem i przemocą „silnych” wobec „słabych”, a terroryzm – formą buntu jednostek czy grup przeciwko ustalonemu porządkowi społecznemu, prawu i państwu⁷¹.

Czy istnieje potrzeba tworzenia „przestępstwa o charakterze terrorystycznym”?

Pomimo braku do 2004 r. ustawowej definicji przestępstwa o charakterze terrorystycznym, tak na gruncie kodeksu karnego z 1969 r., jak i tego z 1997 r., wyrażano w piśmiennictwie, już w latach siedemdziesiątych XX w., pogląd, że polskie ustawodawstwo karne było dostatecznie dostosowane do potrzeb skutecznego zwalczania objawów terroryzmu, jako zagrażającej tak interesom indywidualnym, porządkowi społecznemu jak i łaadowi międzynarodowemu działalności antyspołecznej,

spod jej działania „członków sił zbrojnych, inwalidów wojennych i wojskowych, uczestników ruchu partyzanckiego i podziemnego w czasie drugiej wojny światowej oraz ofiar terroru faszystowskiego”. Natomiast umowa o współpracy w dziedzinie polityki społecznej między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Ludową Republiką Bułgarii, podpisana w Warszawie dnia 12 lipca 1961 r. (Dz. U. z 1962 r. Nr 28, poz. 132) w art. I ust. 1 jej Protokołu dodatkowego stanowiła, że „renty przysługujące od właściwego organu jednej Umawiającej się Strony członkom sił zbrojnych, funkcjonariuszom milicji obywatelskiej i osobom z nimi zrównanym, inwalidom wojennym i wojskowym, uczestnikom ruchu partyzanckiego i podziemnego w czasie drugiej wojny światowej, ofiarom terroru faszystowskiego, osobom zasłużonym, jak też członkom rodzin wspomnianych osób, będą wypłacane również w razie zamieszkiwania tych osób na terytorium drugiej Umawiającej się Strony”. Po raz pierwszy pojęcie „terroru” pojawił się w krajowym akcie wykonawczym w 1987 r. – w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 14 grudnia 1987 r. w sprawie określenia rodzajów spraw, których prowadzenie terenowe organy administracji państwowej o właściwości szczególnej mogą powierzać kierownikom państwowych przedsiębiorstw, zakładów i instytucji podporządkowanych radzie narodowej, oraz sposobu powierzania (Dz. U. Nr 40, poz. 229). W pkt 2 lit 9 załącznika nr 2 do tego rozporządzenia wyłączano prowadzenie ewidencji ofiar terroru z katalogu czynności, które mogły stanowić przedmiot powierzenia. Terror jako termin przepisu ustawowego zastosowano pierwotnie w ustawie z dnia 21 stycznia 1988 r. o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz. U. Nr 2, poz. 2 z późn. zm.), której art. 3 pkt 3 określał jako jedno z zadań tej Rady „ocenie stanu opieki cmentarzami ofiar hitlerowskiego terroru”.

⁷⁰ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 grudnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego (Dz. U. Nr 111, poz. 1311 z późn. zm.).

⁷¹ Cf. J.W. Wójcik, *Przeciwdziałanie finansowania terroryzmu*, Warszawa 2007, s. 32.

kryjącej w sobie poważne niebezpieczeństwa⁷². Podnoszono, że gdyby czyny terrorystyczne miały miejsce na terytorium Polski, zastosowano by do niego przepisy obowiązującego prawa karnego, ponieważ czyny takie wyczerpywały po prostu znamiona określonych typów przestępstw. Potencjalny terrorysta nie miałby, jak to określił trafnie C. Sońta, możliwości popełnienia takiego – potocznie rozumianego – zamachu, który nie byłby zachowaniem kryminalizowanym w przepisach polskiego prawa karnego⁷³, a ten stan braku wyodrębnienia w ustawodawstwie krajowym przestępstw o charakterze terrorystycznym ani nie oznaczał bezkarności sprawców, którzy mogli się ich dopuścić⁷⁴, ani „nie skutkowało absencją zjawiska terroryzmu w rzeczywistości społecznej”⁷⁵. Zresztą ta swoista opieszałość ustawodawcy umotywowana była najpewniej okolicznością, że sporadycznie występujące w PRL zamachy miały charakter indywidualnych wystąpień przeciwko władzy komunistycznej⁷⁶.

Niemniej jednak ta, występująca od 1970 r., luka odnośnie do precyzyjnie ustalonego znaczenia pojęć „aktu” czy „zamachu” terrorystycznego, obecnych w języku prawnym od, jak wykazano wyżej, 1945 r. powodowała, że ich zakres był niejasny.

Jacek Trawczyński wypowiedział się w 1983 r., że o ile nie można zjawisk o charakterze terrorystycznym demonizować, należy pilnie zmierzać do stworzenia barier przeciwdziałających ich rozwojowi. W związku z tym postulował, że ustawodawstwu karnemu potrzebny jest szczególny przepis w tym zakresie, o jednoznacznie brzmiącej treści statuującej samodzielne przestępstwo, spełniający pewną rolę w ramach prewencji generalnej⁷⁷. Postulat J. Trawczyńskiego co do zdefiniowania przestępstwa terrorystycznego ponawiali, już w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w., Tomasz R. Aleksandrowicz⁷⁸ oraz Krzysztof Indeck⁷⁹, a w XXI w., jeszcze przed nowelizacją w 2004 r. kodeksu karnego – Marian Filar⁸⁰.

⁷² Vide J. Śliwowski, *Odpowiedzialność karna za akty terroryzmu z uwzględnieniem norm polskiego prawa karnego*, „Problemy Praworządności” 1975, nr 2, s. 22–25; K. Wiak, *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Lublin 2009, s. 207.

⁷³ Vide C. Sońta, *Przestępstwo...*, s. 153.

⁷⁴ Vide J. Brzezińska, *Z rozważań o terrorystycznym charakterze przestępstwa*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2008, t. 22, s. 11.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 13.

⁷⁶ Vide W. Zarzycki, *Terroryzm w Polsce*, „Palestra” 1992, nr 11–12, s. 46.

⁷⁷ Vide J. Trawczyński, *Wybrane problemy bezprawnego zawładnięcia cywilnymi statkami powietrznymi w Polsce*, „Palestra” 1983, nr 10, s. 73.

⁷⁸ Cf. T.R. Aleksandrowicz, *Pojęcie czynu o charakterze terrorystycznym „de lege lata” i „de lege ferenda” (wybrane zagadnienia)*, „Problemy Praworządności” 1988, nr 10, s. 24.

⁷⁹ Cf. K. Indeck, *Prawo karne wobec terroryzmu i aktu terrorystycznego*, Łódź 1998. Autor ten podnosił również trudność związaną ze skonstruowaniem typu przestępstwa terrorystycznego z uwagi na bardzo szeroki zakres dóbr chronionych, vide K. Indeck, *Kryminalizacja aktu terrorystycznego – zagadnienia wybrane*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica” 2004, nr 67, s. 21.

⁸⁰ Cf. M. Filar, *Terroryzm – problemy definicyjne oraz regulacje prawne w polskim prawie karnym w świetle prawa międzynarodowego i porównawczego*, [w:] *Terroryzm. Materiały z sesji naukowej*, red. V. Kwiatkowska-Darul, Toruń 2002, s. 27–36.

Wywody tych autorów uznać należy za trafne, a za koniecznością ujęcia „aktywności o charakterze terrorystycznym” w precyzyjne ramy normatywne przemawiała również mnogość desygnatów takiej działalności, w jakie obfitowały przepisy polskiego prawa w XX w. Próbując bowiem dokonać w obrębie języka prawnego polskich aktów normatywnych pewnego uporządkowania o charakterze chronologicznym, wskazać można następujące daty wystąpienia po raz pierwszy po szczególnych pojęć:

- „wystąpienie terrorystyczne” – w dekreście z 13 listopada 1945 r. o zaopatrzeniu ofiar wrogów demokratycznego ustroju Polski;
- „akt terrorystyczny” – w rozporządzeniu Rady Ministrów z 25 lipca 1946 r. o zaopatrzeniu emerytalnym i odszkodowaniu za nieszczęśliwe wypadki pracowników przedsiębiorstwa PKP;
- „zamach terrorystyczny” – w ustawie z 31 października 1951 r. o warunkowym przedterminowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (z definicją odsyłającą, zawartą w art. 11 ust. 2 ustawy z 22 listopada 1952 r. o amnestii);
- „działalność terrorystyczna” – w ustawie z 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelnych organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego;
- „terroryzm” – w ustawie z 14 lipca 1983 r. o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów;
- „przestępstwa terroryzmu” – w ustawie z 6 kwietnia 1990 r. o UOP.

Tym samym można chyba w pierwszej kolejności wyrazić wątpliwość wobec obecnego w piśmiennictwie stwierdzenia, że nawet po wejściu w życie kodeksu karnego z 1969 r. „pojęcie zamachu terrorystycznego stanowiło jednak wciąż jedynie termin prawniczy, a nie prawny”⁸¹. Omawiane pojęcie, w literalnym brzmieniu, stanowiło bowiem przeciw *sine dubio* termin polskiego języka prawnego od 1951 r., stosowany nawet w przepisach meldunkowych⁸².

⁸¹ R. Kokot, *Uwagi...*, s. 34. Analogiczne zastrzeżenie nasuwa się również wobec wypowiedzi C. Sońty, że przed wejściem w życie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. omawiane pojęcie nie posiadało w systemie prawa polskiego precyzyjnie ustalonego znaczenia, *cf.* C. Sońta, *Przestępstwo...*, s. 148. Pomimo tej *sui generis* polemiki z poglądem dr. R. Kokota, wybitnego nauczyciela akademickiego i zarazem mojego wykładowcy prawa karnego materialnego, chciałbym w tym miejscu wyrazić dla Niego serdeczne podziękowania za zainteresowanie mnie przedmiotem niniejszej publikacji.

⁸² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 marca 1954 r. w sprawie przepisów meldunkowych oraz pobytu na terenie m.st. Warszawy (Dz. U. Nr 22, poz. 79 z późn. zm.) dopuszczało w § 9 ust. 1 pkt 1 możliwość pozbawienia prawa pobytu na terenie tego miasta osób skazanych za (m.in.) „szpiegostwo, zamachy terrorystyczne, dywersję i sabotaż”.

Co więcej, pojęcie to – jak wyżej wykazano – posiadało od 1952 r. pomijaną w polskim piśmiennictwie definicję legalną, wprowadzoną na podstawie przepisów ustawy o amnestii. Poszukując kresu funkcjonowania w systemie prawa polskiego tej „pierwszej” definicji zamachu terrorystycznego wskazać trzeba, że „mały kodeks karny” został z dniem 1 stycznia 1970 r. uchylony przez art. VI pkt 4 ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny z 1969 r.⁸³. Ustawa amnestyjna z 1952 r., zgodnie z informacją zawartą w Bazie Internetowego Systemu Aktów Prawnych Sejmu RP (ISAP) posiada nadal status aktu prawnego obowiązującego⁸⁴, niemniej jednak z początkiem roku 1970 przestał istnieć w obrocie prawnym przepis art. 1 § 3 m.k.k., do którego odsyłała ona w art. 11 ust. 2. Wobec tego przyjęć można, że w okresie od 1 grudnia 1952 r. (data wejścia w życie ustawy o amnestii) do 1 stycznia 1970 r. (uchylenie m.k.k.) pojęcie zamachu terrorystycznego było w prawie krajowym zdefiniowane, a wejście w życie kodeksu karnego z 1969 r. datowało kres tejże definicji, a nie – cezurę w przebiegu stanu jej braku.

Nadmienić trzeba, że zaistniały jeszcze, przed wprowadzeniem w życie w 2004 r. definicji legalnej przestępstwa o charakterze terrorystycznym, kolejne dwa czynniki komplikacji.

Pierwszym z tych czynników są przepisy, którymi jeszcze przed tą nowelizacją – a już w XXI w. – wprowadzono dodatkowe pojęcia, takie jak „międzynarodowy terroryzm” oraz „atak terrorystyczny”. Ustawa z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu⁸⁵ określała w art. 6 ust. 1 pkt 5 *in pr.* jako jedno z zadań Agencji Wywiadu rozpoznawanie międzynarodowego terroryzmu. Ustawa formująca nowe służby specjalne nadal nie precyzowała jednak znaczenia tego pojęcia. Z kolei, również niezdefiniowane, pojęcie „ataku terrorystycznego” pojawiło się w polskim języku prawnym wraz z rozporządzeniem z 20 marca 2003 r. w sprawie zakresu, warunków i trybu wykonywania przez funkcjonariuszy Biura Ochrony Rządu zadań ochrony polskich przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych oraz przedstawicielstw przy organizacjach międzynarodowych poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej⁸⁶.

⁸³ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 95 z późn. zm.).

⁸⁴ *Vide*: Ustawa z dnia 22 listopada 1952 r. o amnestii, ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19520460309> (dostęp: 14.04.2023). Z kolei jednak System Informacji Prawnej LEX określa ją jako nieaktualną z dniem 20 listopada 1977 r., [https://sip.lex.pl/#/act/16782133/1977-11-20/event?unitId=art\(1\)](https://sip.lex.pl/#/act/16782133/1977-11-20/event?unitId=art(1)) (dostęp: 14.04.2023) a System Informacji Prawnej Legalis – jako obowiązującą do dnia 19 listopada 1977 r., <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mfrxilrsgm4danroozsxelrngydzima> (dostęp: 14.04.2023). Obie bazy nie wskazują jednak aktu uchylającego.

⁸⁵ Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. Nr 74, poz. 676).

⁸⁶ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 marca 2003 r. w sprawie zakresu, warunków i trybu wykonywania przez funkcjonariuszy Biura Ochrony Rządu zadań

Drugim czynnikiem komplikacji wydaje się pewna predylekcja ustawodawcy III RP do powrotnego stosowania terminologii znanej z prawodawstwa okresu stalinowskiego. Stan taki nastąpił, w XX w., w odniesieniu do wzmiankowanego już pojęcia „zamachu terrorystycznego”, do którego wrócił ustawodawca w 1995 r. Uwzględnić należy okoliczność, że „zamach terrorystyczny”, jak wyżej wskazano, posiadał w okresie od 1952 do 1970 r. definicję odsyłającą do przepisów pochodzącego z 1946 r. „małego kodeksu karnego”. Wydaje się więc pewnym niedopatrzeniem czy nieostrożnością legislacyjną ustawodawcy wolnej Polski ponowne zastosowanie tego pojęcia bez uczynienia wysiłku w zakresie wiążącego objaśnienia jego znaczenia w demokratycznym państwie prawa. Odwrotna sytuacja zaistniała odnośnie do znanego z przepisów lat 1946–1949⁸⁷ niezdefiniowanego w tych przepisach pojęcia „aktu terrorystycznego”. Po 56 latach, wraz z definicją legalną, znalazło ono miejsce w przepisach ustawy z 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu⁸⁸, do której wprowadzono⁸⁹ przepis statuujący, że aktem terrorystycznym są „przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne, przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu oraz przestępstwa określone w art. 134 i 136 Kodeksu karnego”.

Definicja legalna pojęcia „przestępstwa o charakterze terrorystycznym”

W świetle tak dużych rozbieżności terminologicznych, podjęcie przez ustawodawcę decyzji o wprowadzeniu do kodeksu karnego z 1997 r. definicji przestępstwa terrorystycznego uznać należy za w pełni zasadne. Zawartym w tym kodeksie rozwiązaniom prawnym przydaje K. Jałoszyński, na datę ich uchwalenia, pragmatyczny charakter, podkreślając, że nie prognozowano jeszcze gwałtownego, globalnego zagrożenia terroryzmem. W nieco dogodniejszej, po zamachach z 11 września 2001 r., sytuacji były państwa Europy Zachodniej, w których obowiązywało już ustawodawstwo „antyterrorystyczne”, wymuszone zagrożeniem terroryzmem lewackim lat siedemdziesiątych XX w.⁹⁰ W odmiennych warunkach pozostawała Rzeczpospolita Polska, która – dostosowując unormowania do sytuacji

ochrony polskich przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych oraz przedstawicielstw przy organizacjach międzynarodowych poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 55, poz. 491).

⁸⁷ *Vide* przypis 26.

⁸⁸ Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz. U. Nr 116, poz. 1216 z późn. zm.).

⁸⁹ Ustawa z dnia 27 września 2002 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł (Dz. U. Nr 180, poz. 1500).

⁹⁰ *Vide* K. Jałoszyński, *Organy...*, s. 38.

międzynarodowej – z dniem 1 maja 2004 r. w wiodła ustawą z 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw do art. 115 § 20 k.k. legalną definicję przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Jest nim czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu poważnego zastraszenia wielu osób (pkt 1), zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności (pkt 2), wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej (pkt 3) – a także groźba popełnienia takiego czynu.

Definicję tę dzieli od pierwszych postulatów R. Lemkina odnośnie do stypizowania przestępstw terroryzmu niemal 70 lat. Ten rozziw może czynić zasadnymi, obecne w części piśmiennictwa, krytyczne uwagi w zakresie pewnej opieszałości ustawodawcy czy braku reakcji na zjawisko terroryzmu. Niemniej jednak nie sposób pomijać okoliczności, że podejmowano, zależne rzecz jasna od formy ustrojowej i nie zawsze trafne, próby ujęcia „aktywności o charakterze terrorystycznym” w ramy normatywne, a nawet definiowania znaczenia poszczególnych pojęć.

BIBLIOGRAFIA • REFERENCES

AKTY PRAWNE • LEGAL ACTS

- Decyzja Ramowa Rady z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie zwalczania terroryzmu (Dz. U. UE.L. z 2002 r. Nr 164, str. 3 z późn. zm.).
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 września 1944 r. Kodeks Karny Wojska Polskiego (Dz. U. Nr 6, poz. 27 z późn. zm.).
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 30 października 1944 r. o ochronie Państwa (Dz. U. Nr 10, poz. 50).
- Dekret z dnia 13 listopada 1945 r. o zaopatrzeniu ofiar wrogów demokratycznego ustroju Polski (Dz. U. Nr 51, poz. 294).
- Dekret z dnia 16 listopada 1945 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa (Dz. U. Nr 53, poz. 300).
- Dekret z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa (Dz. U. Nr 30, poz. 192 z późn. zm.).
- Dekret z dnia 3 stycznia 1947 r. o zmianie dekretu o zasiłkach i pomocy dla wdów i sierot po ofiarach wrogów demokratycznego ustroju Polski (Dz. U. Nr 5, poz. 22).
- Dekret z dnia 3 lutego 1947 r. o opłacie skarbowej (t.j. Dz. U. z 1951 r. Nr 9, poz. 73).

- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 (Dz. U. Nr 33, poz. 232 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie bezpieczeństwa eksploatacji statków powietrznych (Dz. U. Nr 146, poz. 1422).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 grudnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego (Dz. U. Nr 111, poz. 1311 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 marca 2003 r. w sprawie zakresu, warunków i trybu wykonywania przez funkcjonariuszy Biura Ochrony Rządu zadań ochrony polskich przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych oraz przedstawicielstw przy organizacjach międzynarodowych poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 55, poz. 491).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 15 listopada 1949 r. w sprawie opłat za zezwolenia na przewóz i ekshumację zwłok (Dz. U. Nr 60, poz. 465).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 lipca 1946 r. o zaopatrzeniu emerytalnym i odszkodowaniu za nieszczęśliwe wypadki pracowników przedsiębiorstwa Polskie Koleje Państwowe (Dz. U. Nr 38, poz. 231 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 listopada 1949 r. zmieniającego rozporządzenie o zaopatrzeniu emerytalnym i odszkodowaniu za nieszczęśliwe wypadki pracowników przedsiębiorstwa Polskie Koleje Państwowe (Dz. U. Nr 61, poz. 477).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 marca 1954 r. w sprawie przepisów meldunkowych oraz pobytu na terenie m.st. Warszawy (Dz. U. Nr 22, poz. 79 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 sierpnia 1983 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych (Dz. U. Nr 48, poz. 216).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 grudnia 1987 r. w sprawie określenia rodzajów spraw, których prowadzenie terenowe organy administracji państwowej o właściwości szczególnej mogą powierzać kierownikom państwowych przedsiębiorstw, zakładów i instytucji podporządkowanych radzie narodowej, oraz sposobu powierzania (Dz. U. Nr 40, poz. 229).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1990 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych (Dz. U. Nr 49, poz. 287).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 lutego 1995 r. w sprawie szczegółowych warunków podwyższania emerytur funkcjonariuszy Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej (Dz. U. Nr 21, poz. 114 z późn. zm.).
- Umowa o ubezpieczeniu społecznym między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Federacyjnej Ludowej Republiki Jugosławii, podpisana w Warszawie z dnia 16 stycznia 1958 r. (Dz. U. z 1959 r. Nr 19, poz. 114 z późn. zm.).
- Umowa o współpracy w dziedzinie polityki społecznej między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Ludową Republiką Bułgarii, podpisana w Warszawie dnia 12 lipca 1961 r. (Dz. U. z 1962 r. Nr 28, poz. 132).
- Umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czeskosłowacką w sprawach prawnych i finansowych, podpisana w Warszawie dnia 23 kwietnia 1925 roku (Dz. U. z 1926 r. Nr 41, poz. 256 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 15 sierpnia 1944 r. o tymczasowym trybie wydawania dekretów z mocą ustawy (Dz. U. Nr 1, poz. 3).

- Ustawa z dnia 1 lipca 1949 r. o zmianie niektórych przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszów państwowych i zawodowych wojskowych (Dz. U. Nr 42, poz. 304 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 31 października 1951 r. o warunkowym przedterminowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz. U. Nr 58, poz. 399).
- Ustawa z dnia 22 listopada 1952 r. o amnestii (Dz. U. Nr 46, poz. 309).
- Ustawa z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelnych organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego (Dz. U. Nr 54, poz. 241).
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 95 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów (Dz. U. Nr 38, poz. 172).
- Ustawa z dnia 21 stycznia 1988 r. o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz. U. Nr 2, poz. 2 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. Nr 30, poz. 179 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz. U. Nr 30, poz. 180).
- Ustawa z dnia 21 lipca 1995 r. o zmianie ustaw: o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych, o Policji, o Urzędzie Ochrony Państwa, o Straży Granicznej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 104, poz. 515 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 554 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach (Dz. U. Nr 114, poz. 739).
- Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz. U. Nr 116, poz. 1216 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. Nr 74, poz. 676).
- Ustawa z dnia 27 września 2002 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł (Dz. U. Nr 180, poz. 1500).
- Ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. o zmianie ustawy o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2004 r. Nr 6, poz. 41).
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2004 Nr 93, poz. 889).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 grudnia 1996 r. w sprawie zakresu i trybu współdziałania zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich z Policją w wypadku zagrożenia bezpieczeństwa tych placówek (Dz. Urz. MS z 1996 r. Nr 6, poz. 46)

OPRACOWANIA • STUDIES

- Aleksandrowicz T.R., *Pojęcie czynu o charakterze terrorystycznym „de lege lata” i „de lege ferenda” (wybrane zagadnienia)*, „Problemy Praworządności” 1988, nr 10.
- Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, t. 2, Warszawa 1987.
- Baziur G., *Komunistyczna Partia Polski i Partia „Zmiana” jako ośrodki sowieckiej i rosyjskiej dywersji i agentury wpływu w II i III Rzeczypospolitej*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, nr 18.

- Bieczyński M.M., *Koncepcja sprawiedliwości Gustava Radbrucha*, „Civitas. Studia z Filozofii Polityki” 2011, nr 13.
- Błachnio A., *Dokumentacja medyczna w postępowaniu karnym*, „Zeszyty Prawnicze” 2016, nr 2.
- Brzezińska J., *Z rozważań o terrorystycznym charakterze przestępstwa*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2008, t. 22.
- Budniak M., *Stalinowskie represje wobec Edwarda Kuli, nauczyciela historii, w świetle dokumentów Wojskowego Sądu Rejonowego w Zielonej Górze*, „In Gremium. Studia nad Historią, Kulturą i Polityką” 2018, nr 12.
- Chauvin T., *Wstęp do prawoznawstwa*, „Edukacja Prawnicza” 2007, nr 10.
- Filar M., *Terroryzm – problemy definicyjne oraz regulacje prawne w polskim prawie karnym w świetle prawa międzynarodowego i porównawczego*, [w:] *Terroryzm. Materiały z sesji naukowej*, red. V. Kwiatkowska-Darul, Toruń 2002.
- Gabriel-Węglowski M., *Działania antyterrorystyczne. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Gizbert-Studnicki T., *Znamiona porównawcze w kodeksie karnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1981, nr 1.
- Halasz A., *Definicje pojęć prawnych w ustawodawstwie dotyczącym podatków obrotowych*, E-Monografie nr 150, Wrocław 2019.
- Indecki K., *Kryminalizacja aktu terrorystycznego – zagadnienia wybrane*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2004, nr 67.
- Indecki K., *Prawo karne wobec terroryzmu i aktu terrorystycznego*, Łódź 1998.
- Jałoszyński K., *Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Policja w walce i przeciwdziałaniu terroryzmowi*, Bielsko-Biała 2009.
- Kokot R., *Uwagi o istocie przestępstwa o charakterze terrorystycznym i jego karaniu. Część I*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2018, t. 48.
- Kornat M., *Barbarzyństwo – wandalizm – terroryzm – ludobójstwo. O Rafale Lemkinie i idei zdefiniowania „zbrodni w obliczu prawa narodów”*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2008, nr 3.
- Krzak A., *Terrorystyczna i wywrotowa działalność organizacji komunistycznych w Polsce w latach 1921–1939*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2010, nr 2.
- Kuczur T., *Uwarunkowania normatywne i systemowe przestępstwa politycznego w Polsce w latach 1944/1945–1997*, „Przegląd Sejmowy” 2022, nr 1.
- Lemkin R., *Terroryzm*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1935, nr 41.
- Lityński A., [Recenzja]. *Karol Siemaszko, „W trudnym okresie odbudowy państwa”. Tak zwany mały kodeks karny w świetle orzecznictwa Sądu Okręgowego w Krakowie w latach 1946–1950*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2015, nr 4.
- Machnikowska A., *Wymiar sprawiedliwości w Polsce w latach 1944–1950*, Gdańsk 2008.
- Maksimiuk D., *Krótką historią długo obowiązującego dekretu, czyli o tzw. małym kodeksie karnym*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2010, nr 1.
- Marek A., *Kodyfikacja prawa karnego w Polsce na tle przemian społeczno-ustrojowych*, [w:] *Przemiany polskiego prawa*, red. E. Kustra, Toruń 2001.
- Marszałek P.K., *Prawne podstawy organizacji ochrony VIP-ów w II Rzeczypospolitej*, „Studia Lubuskie” 2009, nr 5.
- Michalska-Warias A., *New Terrorist Offences in Polish Criminal Law*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 2018, nr 1.

- Mielcarek T., *Ocena sprawności polskiego powojennego wymiaru sprawiedliwości w osądzaniu zbrodni prawa międzynarodowego na przykładzie prac wykonanych przez Główną Komisję Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce na terenie obozu karno-śledczego w Żabikowie i wykorzystania ich w procesie Arthura Greisera*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2019, nr 1.
- Nawrocki M., *Ustalanie zamiaru popełnienia przestępstw umyślnych*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Karne” 2020, nr 43.
- Oniszczyk J., *Tworzenie aktów normatywnych jako instrument polityki publicznej. Technika budowy tekstu*, „Studia z Polityki Publicznej” 2014, nr 3.
- Pietrzekiewicz A., *Ustrojowe reformy organów służb specjalnych w III RP*, „Homo Politicus” 2016, t. 1.
- Pikulski S., *Prawne środki zwalczania terroryzmu*, Olsztyn 2000.
- Podgórecki A., *Założenia polityki prawa. Metodologia pracy legislacyjnej i kodyfikacyjnej*, Warszawa 1957.
- Redzik A., *Rafał Lemkin (1900–1959) co-creator of international criminal law. Short biography*, Warszawa 2017.
- Sońta C., *Przestępstwo o charakterze terrorystycznym w prawie polskim*, [w:] *Terroryzm. Materia ustawowa?*, red. K. Indecki, P. Potejko, Warszawa 2009.
- Szawłowski R., *Rafał Lemkin (1900–1959) – polski prawnik twórca pojęcia „ludobójstwo”*, [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 2, *Ludobójstwo*, red. R. Ignatiew, A. Kura, Warszawa 2008.
- Śliwicka A., *Język prawny i język prawniczy jako przedmiot badań językoznawczych i prawoznawczych w latach 1935–1999*, „Prace Językoznawcze” 2018, nr 3.
- Śliwowski J., *Odpowiedzialność karna za akty terroryzmu z uwzględnieniem norm polskiego prawa karnego*, „Problemy Praworzędności” 1975, nr 2.
- Trawczyński J., *Wybrane problemy bezprawnego zawładnięcia cywilnymi statkami powietrznymi w Polsce*, „Palestra” 1983, nr 10.
- Wiak K., *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Lublin 2009.
- Wiatrowski P., *Dyrektywy interpretacyjne systemowej wykładni przepisów prawa karnego materialnego w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, nr 2.
- Wójcik J.W., *Przeciwdziałanie finansowania terroryzmu*, Warszawa 2007.
- Wróblewski B., *Język prawny i prawniczy*, Kraków 1948.
- Zarzycki W., *Terroryzm w Polsce*, „Palestra” 1992, nr 11–12.

ORZECZNICTWO • JUDGMENT

- Postanowienie SN z 7.05.1963 r., Cs 80/63, OSNKW 1964, nr 2, poz. 19.
- Uchwała SN z 28.09.1972 r., VI KZP 12/72, OSNKW 1972, nr 12, poz. 182.
- Uchwała SN z 12.06.1975 r., VI KZP 4/75, OSNPG 1975, nr 9, poz. 80.
- Uchwała SN z 17.04.1997 r., I KZP 43/96, OSNKW 1997, nr 5–6, poz. 40.
- Wyrok NSA w Warszawie z 26.02.2001 r., V SA 2482/00, LEX nr 77608.
- Wyrok SN z 16.01.1958 r., III KRn 116/57, LEX nr 178594.
- Wyrok SN z 30.12.1982 r., III KR 179/82, OSNPG 1983, nr 10, poz. 101.
- Wyrok WSA w Warszawie z 12.07.2012 r., II SA/Wa 864/12, LEX nr 1260590.
- Wyrok WSA w Warszawie z 29.11.2012 r., II SA/Wa 994/12, LEX nr 1249170.

NETOGRAFIA • NETOGRAPHY

Ustawa z dnia 22 listopada 1952 r. o amnestii, ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19520460309> (dostęp: 14.04.2023), (wymienione w netografii z uwagi na konieczność wykazania różnic w zakresie obowiązywania aktu prawnego w poszczególnych bazach danych).

Ustawa z dnia 22 listopada 1952 r. o amnestii, System Informacji Prawnej LEX, [https://sip.lex.pl/#/act/16782133/1977-11-20/event?unitId=art\(1\)](https://sip.lex.pl/#/act/16782133/1977-11-20/event?unitId=art(1)) (dostęp: 14.04.2023), (wymienione w netografii z uwagi na konieczność wykazania różnic w zakresie obowiązywania aktu prawnego w poszczególnych bazach danych).

Ustawa z dnia 22 listopada 1952 r. o amnestii, System Informacji Prawnej Legalis, <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mfrxilrsgm4danroozsxlrnqyzdima> (dostęp: 14.04.2023), (wymienione w netografii z uwagi na konieczność wykazania różnic w zakresie obowiązywania aktu prawnego w poszczególnych bazach danych).

NOTKA O AUTORZE • ABOUT THE AUTHOR

Mgr Robert Bobkier – magister nauk prawnych, właściciel kancelarii Abraham & Ben Hadar Law and Audit.

Zainteresowania naukowe: prawo nieruchomości, finansowanie terroryzmu, historia prawa.

robert.bobkier@gmail.com